

הלכות בישול (שיעור 12)

גזירת שהייה

שיעור מספר 24

חז"ל גזרו ואסרו להשהות (במקרים מסוימים) אוכל מערב שבת במקום שיתחמם ויתבשל בשבת, מפני שיש חשש שהמשהה יחתה בגחלים, בכדי לזרז את הבישול, ובזה יעבור על מלאכת 'מבעיר' מדאורייתא, ובמקרים רבים אף על איסור בישול מדאורייתא. בשיעור זה נלמד את גדריה.

א. גזירת שהייה וטעמה

למדנו (שיעור 11) שבית שמאי סוברים שבשבת לא רק האדם ובהמתו חייבים לשבות, אלא גם כליו. ואילו לפי בית הלל אין חיוב שהכלים ישבתו. יש מספר משניות וברייתות שהגמרא ביארה שגם בית הלל אסרו את המתואר בהן, אך מטעמים אחרים.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יח עמוד ב

מאן תנא להא, דתנו רבנן: לא תמלא אשה קדרה עססיות ותורמסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה. ואם נתן - למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו ... לימא בית שמאי היא ולא בית הלל! - אפילו תימא בית הלל, גזירה שמא יחתה בגחלים.

רש"י מסכת שבת דף יח עמוד ב

עססיות ותורמסין - מיני קטניות, וצריכין בישול יותר. בכדי שיעשו - כדי שלא יהנה ממלאכת שבת. יחתה בגחלים - למהר בישולן

לפי בית שמאי, אסור להשהות אוכל שאינו מבושל דיו בכניסת השבת, מפני שאסור שאוכל יתבשל בכליו בשבת. בית הלל מודים לאיסור זה, אך מטעם אחר - יש חשש שהרצון שהאוכל יהיה מוכן בזמן יגרום לנסיון להגביר את החום על ידי החיתוי בגחלים, ובזה הוא עובר על איסורי תורה, כפי שיתבאר בהמשך. אם כך, לפי בית שמאי האיסור בברייתא זו הוא מפני שהאוכל מתבשל בכלי שלו בשבת. לפי בית הלל - מפני חשש שמא יחתה בגחלים. במשנה מוצע פתרון לחשש החיתוי -

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לו עמוד ב

משנה. כירה שהסיקה בקש ובגבבא - נותנים עליה תבשיל. בגפת ובעצים - לא יתן עד שיגרוף, או עד שיתן את האפר. את מושגי הגריפה והקטימה למדנו בדיני החזרה (שיעור 16). מכיוון שהחשש של חז"ל היה החיתוי בגחלים, ניתן להתיר באחד משני סוגי מצבים - א. אם חומר ההבערה הוא קש וגבבה - חומרי דליקה המתכלים במהירות יחסית, ולכן אין מקום לחשש שיחתה. ב. אם גרף או קטם - אחרי שהוציא את הגחלים, או מיעט את עוצמת האש (על ידי נתינת אפר עליהם), סביר שלא יחתה.

רלוונטיות הגזירה בימינו

עסקנו בגדרי 'גרוף וקטום' באמצעי החימום במודרניים בשיעור 16. אך בהקשר של גזירת שהייה עולה שאלה בסיסית יותר. בכיריים המקובלות בימינו מבעירים גז או מחממים באמצעות חשמל. צריך לברר האם הגזירה בתוקפה גם בכיריים בהם אין גחלים, ואין אפשרות לבצע 'חיתוי'? פוסקי המאה ה-18 עסקו בגזירה זו בהקשר של פתיליה המוחזת בספירט -

שו"ת פנים מאירות חלק א סימן פד

ראיתי שנותנים הסיר של ט"ע (תה) סמוך לחשיכה על כסוי הברזל ונותנים תחתיו משקה חריף שקורין שפירטוס (ספירט) ונותנים פתילה לתוכה ודולק כל הלילה עד למחרתו ביום השבת ... נראה דזה איסור גמור הוא, דזה הוי ממש שיהיה על גבי כירה וכופח דאינו גרוף וקטום דאסור ... ואין לומר דאין שייך כאן חיתוי, דאין כאן גחלים אלא משקה הדולק, דהא חזינו דכשממסין בתוך המשקה הלהב עולה יותר, ויש לחוש גם כן כמו בחיתוי. ע"כ נראה ברור דזה איסור גמור וחייבים חכמי הדור למחות בידם, כנלפע"ד.

הרב אייזנשטט פסק שיש דרך לחתות גם בפתיחה על ספירט, ולכן גזירת 'שמה יחתה' נגזרה גם עליה. אך הרב הורביץ (הרב יחיאל מיכל זאב הורביץ, תרי"ב-ת"ש, מרבני ירושלים במאה ההיא) חילק בין פחמים לבין כירה בה ניתן לשלוט יותר בגובה האש –

גידולי ציון חלק ט סימן יא

יש סברא, כשמבשל על פחמים איכא למיחש שיתכבה הפחמים, ויבא לחתות, אבל על מאשינקא (פתיליה), כיון שמבשל על המדה שעשה מערב שבת שוב אין צריך להגביה.

ובדומה כתב הרב קפאח

הרב יוסף קפאח על רמב"ם, הלכות שבת פרק ג ס"ק יב

נראה כי כל הדינים דלקמן שגזרו שמה יחתה אינם קיימים במציאות שלנו כלל. וגזרת חז"ל היא כפי המציאות בימיהם. וטבע האש של עצים שכל שעה ושעה היא עוממת דועכת וקומלת עד שנעשת אפר ונאפסת. ומטבע הדברים שאדם חושש שמה לא יבשל תבשילו מחמת דעיכת האש ועלול הוא כאלו לישר את הקדרה ולהושיבה היטיב ובינתים מחתה את האש כדי לסלק מעליה את האפר העוממה כדי ששרידי האש יהתכו את תבשילו וכשירוהו לאכילה ... וכל זה אינו שייך במכשירי הבשול שבימינו – לא בפלטה ולא בתנור החשמל ואף לא בפתילות

הגזירה נגזרה על פחמים, שדרכם לדעוך, ולכן יתכן שיהיה צורך לחתות (או לנפנף) בגחלים. אך בכיריים בהם גובה האש נקבע מראש ונשאר אחד לא גזרו.

והרב פיינשטיין כתב הבחנה נוספת בין כיריים שלנו לבין דרך הבישול על גבי עצים וגחלים, לקולא –

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן צג

והנה יש טעם גדול לומר דלא שייך כלל הגזרה בתנורי הגעז שלנו, דהא חזינן שרק לשלא יחתה בהגחלים גזרו ולא לשמא יביא עוד עצים כשיכלה האש, דאם היה שייך למיגזר זה היה לן לאסור גם בכירה שהסיקה בקש וגבבא שלא שייך חשש חתוי שמה יתן עוד קש כשיתבער הקש שבכירה, דהא ליכא בזה היכר, אלא צריך לומר דזה לא גזרו... ואם כן בתנורי הגעז, שלא שייך חתוי בהגעז שכבר יש שם, אלא אם רוצה להגדיל האש צריך שיתן עוד געז אחר, שנותן על ידי שפותח יותר את נקבי הצינור שיורד משם הגעז, אם כן הוא כמו להביא עצים אחרים, שלא גזרו, דלא חששו שיעשה בידים ...

המשנה שהבאנו מבחינה בין כירה שהוסקה בעצים, שאסרו שמה יחתה, וכירה שהוסקה בקש, שאין בה איסור, מפני שהקש נשרף ומתכלה ואין מה לחתות. מדוע לא גזרו שמה יוסיף קש נוסף? מוכח, שהגזירה הייתה שמה יחתה בחומר הבעירה שנמצא במערכת, אך אין גזירה שמה יוסיף חומר בעירה חיצוני. בכיריים גז שלנו אין אפשרות לחתות – אפשר רק לגרום ליותר גז לצאת, להוסיף שמן למדורה, ועל זה לא גזרו.

אע"פ שהפוסקים הסכימו שגזירת שמה יחתה בגחלים לא שייכת באמצעים שלנו, הם בכל זאת כתבו שעדיף לקטום – לכסות את האש –

שו"ת בייע אומר חלק ו - אורח חיים סימן לב

(ג)... לכאורה יש לומר שלגבי פתיליה של נפט, שלא היתה במציאות בזמן חז"ל, אין לנו לגזור מדעתנו גזירה חדשה שמה יבא להגביה האש ע"י סיבוב כפתור הפתיליה. ....
(ד) ומכל מקום נראה שנכון להחמיר לתת טס של מתכת או אזבסט¹ להפסיק בין האש לקדרה, שאז הוא כדן כירה קטומה, שהותר להשהות עליה, שכיון שעשה היכר ע"י נתינת האפר, אין לחוש שמה יחתה בגחלים, והוא הדין בנתינת אזבסט וכדומה, דהוי היכר, כיון שאין רגילים לעשות כן בימות החול.

גריפה וקטימה בכיריים גז

פתרונם של חז"ל לחשש החיתוי היה לגרוף או לקטום. כלומר – למעט את האש באופן מסוים, או להקשות על יכולת החיתוי. החיתוי נעשה בגחלים, סביב האש עצמה. אך אם יש חשש בכיריים של גז, החשש הוא משינוי שנעשה בוסת. זה מעלה את השאלה – מה יותר נכון לכסות – את האש (כמו שחז"ל תיקנו) או את הוסת (שחשש האיסור נמצא בו)?
הרב וחנר דן בשאלה האם יש צורך בכיסוי שונה מהרגיל בכדי שייחשב קטום –

שו"ת שבט הלוי חלק א סימן צא

ובאמת יראה דבלאו הכי בדין קיל יותר מבזמן השי"ס והשי"ע, דאם האש מגולה שאסור משום שמה יחתה, וזה לדידהו דאפשר לחתות במגולה דהוי מבשלים על גבי גחלים וכי האי גוונא. אבל הני פטופטים של נפט (כגון פתיליה), דגם במגולה אי אפשר לחתות מצד האש כלל, ורק על ידי גלגלים מבחוץ והוא עומד בכי האי גוונא דאי אפשר לזוז אותם או שקשרן, אם כן אש מגולה גופא בכי האי גוונא רק חומרא היא ודי לנו אם הוא מכוסה בכסוי שאינו רגיל כנ"ל.

¹ הדברים נכתבו לפני שנודע שהשימוש באזבסט מסוכן ביותר. כיום ידוע ששימוש באזבסט הוא איסור מוחלט של "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם"

- הרב וחנר מסביר שמעיקר הדין אין צורך לקטום בכלל. המנהג הרווח לקטום הוא רק מנהג, ולא מעיקר הדין. מדבריו עולה שבתנאים שלנו, יש שתי אפשרויות לקטום –
- א. באופן שאמרו חז"ל – להניח משהו שממעט את החום על האש ו/או גורם שינוי שמזכיר שהיום שבת.
- ב. לכסות את הוסתים ואת האש, אפילו במכסה רגיל.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן צג

אך יותר טוב שהכסוי של פח המתכות יכסה גם את הכפתורים כדי שההיכר יהיה גם במקום החתוי כמו הקטום שיש אולי לחוש שלא ירגיש בהכסוי ויחתה. ואף שהוא דבר רחוק מ"מ כיון שהיתר ההיכר מצינו בהיכר שבמקום החתוי אולי הוא דוקא בהיתר כזה. אבל ודאי זה לבד שיכסה את הכפתורים ולא את האש לא יועיל שהעיקר הוא שצריך להראות שדעתו להפחית שזה נראה יותר בכסוי האש. אבל כיון ששם היו תרופותיהו למעליותא שמפחית את החום והיה במקום החתוי אפשר הוא בדוקא ולכן יש להחמיר לכסות גם את הכפתורים, אבל כיון שיותר מסתבר שגם בלא כסוי הכפתורים הוא היכר חשוב יש להקל בשעת הדחק ואין למחות באלו הנוהגים היתר בכסוי האש לבד.

כאמור, גם לפי הרב פיינשטיין גזירת שהייה המקורית לא חלה על כיריים גז שלנו. נהגו העולם לכסות, ולכן יש לעשות באופן שתיקנו חז"ל, על ידי כיסוי האש. למחמיר, הטוב ביותר הוא גם לכסות את האש (כתקנת חז"ל) וגם לכסות את הוסתים (ובכך סביר שיימנע חילול השבת).

השש"כ פסק בשם הגרש"ז שכל הצורך בגריפה וקטימה בימינו היא חומרה, ולכן דינו שמכסה את האש (מקור החום) –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשלט) פרק א הערה קפו

... בנידון דידן (כיריים של גז) מכיוון שכיסו את השלהבת – אין צורך לחוש, שהרי אש זו – דין קטומה יש לה

– לסיכום

חז"ל גזרו שלא ישהה תבשיל על אש שאינה גרופה וקטומה בכניסת שבת, שמא יחתה בגחלים (שבת דף יח ומשנה בדף לו).

בשיעור 16 כבר למדנו על הגדרות גריפה וקטימה גם בפלטה ואמצעים מודרניים נוספים. אך הגזירה שאסרה שהייה ממוקדת בחשש החיתוי בגחלים. האם הגזירה נגזרה על כיריים גז כמו שלנו? שאלה זו עולה משתי סיבות –

הגזירה נגזרה על אש שדרכה לדעוך עם הזמן, דבר שאינו קיים בכיריים שלנו (גידולי ציון, הרב עובדיה). הגזירה נאמרה מחשש שמא יחתה בגחלים, לא מחשש שמא יוסיף חומר בעירה חיצוני. בכיריים שלנו אין אפשרות לחתות, אלא רק להוסיף חומר בעירה חיצוני (אגרות משה).

מפוסקי דורנו עלה שאכן מוסכם שמצד הדין אין גזירת 'שמא יחתה' בכיריים שלנו (הרב פיינשטיין, הרב עובדיה, הרב וחנר), ואף על פי כן החמירו לדרוש כיסוי האש.

בשבט הלוי ובאגרות משה הסכימו הגריפה והקטימה בכיריים שלנו צריכים להעשות כדרך שתיקנו חז"ל, על ידי כיסוי האש, למרות שמה שימנע את הוספת החום בצורה יעילה יותר הוא מניעת יכולת שינוי מצב הוסת. אם יש יכולת, עדיף לעשות את שניהם ובין שניהם כיסוי האש עדיף. כיון שגם כיסוי האש הוא חומרה הכריע בשש"כ שדי לכסות את האש.

ב. מחלוקת התנאים והראשונים בגדרי הגזירה

הבאנו לעיל את המשנה –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לו עמוד ב

משנה. כירה שהסיקה בקש ובגבבא - נותנים עליה תבשיל. בגפת ובעצים - לא יתן עד שיגרוף, או עד שיתן את האפר.

הגמרא הביאה את דברי חנניה שבברייתא –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לו עמוד ב

חנניה אומר: כל שהוא כמאכל בן דרוסאי - מותר לשהותו על גבי כירה, אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום.

לפי חנניה, הגזירה אוסרת שהייה רק לתבשיל המבושל פחות ממאכל בן דרוסאי (עיין בשיעור 13). הסברא לכך היא שאמנם התבשיל אינו מוכן לאכילה של כל אדם, אך התבשיל מבושל דיו כדי להוריד את החשש של שמא יחתה.

הנחת הגמרא היא ש'תבשיל' המחכר במשנה הוא תבשיל שכבר התבשל, לפחות באופן חלקי. אם כך יש לברר האם דברי חנניה מתאימים למשנה או לא –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לו עמוד ב

איבעיא להו: האי לא יתן - לא יחזיר הוא, אבל לשהות - משהין אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום, ומני - חנניה היא. דתניא, חנניה אומר: כל שהוא כמאכל בן דרוסאי - מותר לשהותו על גבי כירה, אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום; או דילמא: לשהות תנן, ואי גרוף וקטום - אין, אי לא - לא.

חברותא שבת דף לו עמוד ב

איבעיא להו, האי דאמרין "בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר", האם פירושו "לא יחזיר" הוא. דהיינו שרק להחזיר את הקדירה [מכירה שאינה גרופה וקטומה] אסור בשבת, אבל לשהות, להשהות את הקדירה מערב שבת, משהין אף על פי שאינו גרוף מהגחלים, ואינו קטום, לא הניח אפר על הגחלים. ומני מתניתין? - חנניה היא, המתיר להשהות קדירה על כירה שאינה גרופה. דתניא: חנניה אומר: כל מאכל שהוא כבר מבושל כמאכל בן דרוסאי, מותר לשהותו מערב שבת על גבי כירה, אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום. או דילמא, מה ששינוי "לא יתן עד שיגרוף" הכוונה היא, שאפילו לא ישהה את התבשיל על גבי האש מערב שבת. ולפי זה, משנתנו, בנידון האם מותר לשהות, תנן, וביחס לשהיה נאמר במשנה, אי גרוף וקטום, אין, מותר להשהות על הכירה קדירה. אי לא, לא

הגמרא שם האריכה בניסיונות לברר את השאלה, ואין בסוף הסוגיא מסקנה ברורה.

אכן, אחת ממחלוקות הראשונים הגדולות והרחבות ביותר במסכת שבת היא המחלוקת אם לפסוק כחנניה או לא. הראשונים הביאו ראיות לכאן ולכאן. אנחנו נתמקד בשתי ראיות שיחדדו לנו את ההבנה בדעת חנניה ואת הדעה החולקת.

ראיה ראשונה – בשיל ולא בשיל – בירור בדעת החולקים על חנניה

נאמר בגמרא כדבר מוסכם בלא חולק –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יח עמוד ב

והשתא דאמר מר: גזירה שמא יחתה בגחלים, האי קדרה חייתא - שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה בתנורא. מאי טעמא? כיון דלא חזי לאורתא, אסוחי מסח דעתיה מיניה, ולא אתי לחתויי גחלים. בשיל - שפיר דמי, בשיל ולא בשיל – אסיר.

רש"י מסכת שבת דף יח עמוד ב

והשתא דאמר מר - דהנחת קדרה לא אסירא אלא משום חתייה.

האי קדרה חייתא שפיר דמי - להשהותה לכתחלה מבעוד יום בתנור, והיא מתבשלת כל הלילה, דודאי חייתא לאו אדעתא למיכלה לאורתא אנחה התם, ומשום למחר - לא אתי לחתויי, שהרי יש לה שהות גדול, ולא דמי לעססיות ותורמסין שאין כל הלילה והיום די להן.

חברותא שבת דף יח עמוד ב

והשתא דאמר מר שטעם האיסור בהנחת קדרה על האש בערב שבת, הוא משום גזירה שמא יחתה בגחלים בשבת - האי קדירה חייתא [שיש בה בשר חי], שלא התחילה להתבשל כלל קודם השבת, שרי לאנוחה בערב שבת עם חשיכה בתנורא. ולא חיישינן בה לשמא יחתה. מאי טעמא? - כיון דלא חזי לאוכלה לאורתא [בליל שבת], אסוחי מסח דעתיה מיניה עד למחר, ולא אתי לחתויי גחלים. דלא חיישינן לחיתוי, אלא בתבשילים הראויים לאוכלם בלילה. אבל בתבשיל שאין ראוי עתה לאכילה אלא למחר, ליכא למיחש. משום שלצורך מחר לא יבוא לחתות, שהרי יש לה שהות גדולה במשך כל הלילה, ובין כך יתבשל יפה אף בלא חיתוי.

אם הקדרה כבר בשיל כל צרכה, שפיר דמי. כיון ששוב אינה צריכה חיתוי, וליכא למיחש בה שמא יחתה. אבל קדירה דבשיל קצת ולא בשיל כל צרכה, אסור להשהותה בתנור או על גבי כירה.

מהגמרא עולה שעל 'קדירה חייתא', כלומר תבשיל לא מבושל כלל, אין גזירת שהייה, מכיוון שבכל מקרה יאכל רק למחרת, ולכן לא חוששים שיבא לחתות בגחלים (בגדרי קדירה חייתא נעסוק בשיעור הבא). כך גם לגבי מה שכבר מבושל. הגזירה היא רק על מצב הביניים – 'בשיל ולא בשיל'.

מהו הגדר של 'בשיל ולא בשיל'? בעלי התוספות ביארו -

תוספות מסכת שבת דף יח עמוד ב

בשיל ולא בשיל אסור – צריך לומר דלא הוי כמאכל בן דרוסאי, דאי הוה כמאכל בן דרוסאי שרי להשהותו על גבי כירה, אף על פי שאינה גרופה וקטומה.

בעלי התוספות לשיטתם, שפסקו כחנניה, הסבירו את המושג 'בשיל ולא בשיל' – מבושל מעט, אך לא מספיק, אפילו כמאכל בן דרוסאי. ביאורו של הרמב"ן נשמע פשוט יותר –

חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף לו עמוד א

מסתברא דהא דאמרין בפ"ק (י"ח ב') בשיל ולא בשיל אסור, מכיון שהתחיל לבשל עד שיהיה מבושל כל צרכו, שהוא למעלה מתבשילו של בן דרוסאי, הוא נקרא בשיל ולא בשיל, וכן כתוב בהלכות גדולות של ר' שמעון קיארא ז"ל, דבשיל ולא בשיל היינו כמאכל בן דרוסאי, ואמרין בפרק קמא דאסור לשהותה על גבי כירה, דלא כחנניא.

איזה תבשיל הוא גם 'בשיל', מבושל, וגם 'לא בשיל'? תבשיל מבושל, שלמרות היותו מבושל, חלק מהאנשים היו אומרים שהוא 'לא בשיל'. מבושל מספיק בשביל מיעוט האנשים זהו בדיוק מבושל כבן דרוסאי! אם הגזירה אוסרת להשהות מאכלים המבושלים כבן דרוסאי, הרי שאין הלכה כחנניה. אך יש לשים לב. בפשט הגמרא משמע שרק מה שבגדר 'בשיל ולא בשיל' נאסר בגזירה. דקדוק בלשון הרמב"ן מעלה שתי אמירות שונות –

מכיון שהתחיל לבשל עד שיהיה מבושל כל צרכו, שהוא למעלה מתבשילו של בן דרוסאי, הוא נקרא בשיל ולא בשיל.

כלומר – הגזירה מתייחסת למאכל הנמצא בכל שלב מתחילת הבישול (לא חי, כאמור) ועד בישול כל צרכו. אך בהמשך כתוב –

בשיל ולא בשיל היינו כמאכל בן דרוסאי.

משמע שרק מה שהתבשל ברמת בישול של 'בן דרוסאי' בגזירה!

בית יוסף אורח חיים סימן רנג

לדעת הרי"ף וסייעתו (הרמב"ן נמנה על סיעה זו) מעת שהתחיל להתבשל בין שלא הגיע למאכל בן דרוסאי בין שהגיע ... מיקרי בשיל ולא בשיל ואסור.

הבית יוסף הדגיש כאן שהגזירה נגזרה על כל מה שהתחיל להתבשל, בין שהגיע לבן דרוסאי ובין אם לאו, ועד שיגיע לבישול מלא. אך מלשון הטור ניתן ללמוד אחרת –

טור אורח חיים הלכות שבת סימן רנג

אם נתבשל קצת, אפילו כמאכל בן דרוסאי, שהוא שלישי בישולו ולא נתבשל כל צרכו, או אפילו שנתבשל כל צרכו – אם הוא מצטמק ויפה לו אסור להשהותו עליה.

לפי הבנת הבית יוסף, שהגזירה מתייחסת לכל אוכל שהתבשל מעט אך עדיין לא הגיע לבישול כל צרכו, לא מובן מדוע בישול כבן דרוסאי תופס מקום נכבד בדברי הטור בסעיף זה.

ב"ח אורח חיים סימן רנג אות ה

ולא נראה כן (כדברי הבית יוסף) מדברי רבינו שכתב: "אבל אם נתבשל קצת, אפילו כמאכל בן דרוסאי, שהוא שלישי בישולו" וכו' דאם כפירוש הבית יוסף הוה ליה לומר בקצרה "אבל אם נתבשל קצת ... אסור!" ועוד, דלאיזה צורך כתב לפרש שהוא שלישי בישולו, הלא בין שלישי ובין יותר ובין פחות הכל אסור! אלא בעל כרחך דוקא שלישי שהוא ראוי לאכילה לבן דרוסאי חיישינן שמא יחתה לצורך הלילה, אבל פחות משלישי, שאינו ראוי לאכילה כלל לשום אדם, דינו כאילו היה חי, ושרי להשהותו.

הב"ח הסביר שהטור למד בדברי הרמב"ן וסייעתו שלפי הדעה החולקת על חנניה הגזירה תקפה דווקא על תבשיל המבושל כבן דרוסאי, ועדיין לא הגיע לבישול מלא. הטעם לכך שאם המאכל טרם הגיע לבישול כבן דרוסאי, האדם יתיימש מהחיתוי שיוסיף מעט חום. רק אם התבשיל כבר הגיע לבישול משמעותי יש חשש שהאדם ינסה להגביר את החום. ברם חתנו של הב"ח ציטט את דבריו, וכתב שזה נגד הפוסקים, והציע פירוש אחר בדברי הטור –

ט"ז אורח חיים סימן רנג ס"ק א

מבואר הוא דהטור נקט "כמאכל בן דרוסאי" להוציא מחנניה, דסבירא ליה כמאכל בן דרוסאי מותר לגמרי ... קא משמע לן דאפילו זה לא מהני, אבל פחות מזה אסור ... ולא פליגי הפוסקים אלא במאכל בן דרוסאי דווקא אי הוה בשיל או לא.

ראיה שניה – מצטמק ויפה לו – בירור בשיטת חנניה

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לו עמוד ב

אמר רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן: ... משהין ... תבשיל שבישל כל צרכו וחמין שהוחמו כל צרכו ואפילו מצטמק ויפה לו.

אמר ליה ההוא מדרבנן לרב שמואל בר יהודה: הא רב ושמואל דאמרי תרווייהו. מצטמק ויפה לו אסור! - אמר ליה: אטו לית אנא ידע דאמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: מצטמק ויפה לו אסור! כי קאמינא לך - לרבי יוחנן קאמינא.

אמר רב נחמן: מצטמק ויפה לו - אסור, מצטמק ורע לו - מותר. כללא דמלתא: כל דאית ביה מיחא - מצטמק ורע לו, לבר מתבשיל דליפתא, דאף על גב דאית ביה מיחא מצטמק ויפה לו הוא. והני מילי - דאית ביה בשרא, אבל לית ביה בשרא - מצטמק ורע לו הוא. וכי אית ביה בשרא נמי לא אמרן אלא דלא קבעי לה לאורחין, אבל קבעי לה לאורחין - מצטמק ורע לו. לפדא דייסא ותמרי - מצטמק ורע להן.

רש"י מסכת שבת דף לז עמוד ב

מצטמק - מתמעט וכו'ץ

מיחא - קמח.

כסא דהרסנא - דגים המבושלים בשמן בקמח.

דאית ביה בשרא - מצטמק ויפה לו, ששומן הבשר משבר כח הלפת, כדאמר בברכות (מד, ב).

לאורחין - צריך חתיכות חשובות לשום לפנייהם, ואין דרך כבוד בתבשיל המצטמק, שאין הבשר ניכר בו.

לפדא - מאכל שעושה מתאנים.

תמרי - מאכל תמרים.

חברותא שבת דף לז עמוד ב

אמר רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן ... משהין תבשיל שבשיל כל צורכו, וחמין שהוחמו כל צורכן, ואפילו מצטמק ויפה לו. אמר ליה ההוא מדרבנן לרב שמואל בר יהודה: הא רב ושמואל דאמרי תרווייהו מצטמק ויפה לו אסור להשהות על כירה שאינה גרופה תבשיל המצטמק ויפה לו, והיאך פסקת כרבי יוחנן שמותר? אמר ליה רב שמואל בר יהודה לההוא מרבנן: אטו לית אנא ידע, וכי איני יודע, את מה דאמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: מצטמק ויפה לו, אסור? ואם כן, ודאי מה שאמרתי לא נאמר לשיטת שמואל, אלא כי קאמינא לך, רק לרבי יוחנן קאמינא.

אמר רב נחמן נקטינן להלכה: מצטמק ויפה לו, אסור להשהותו על כירה שאינה גרופה. מצטמק ורע לו, מותר. כללא דמלתא – מהו מצטמק ויפה לו ומהו מצטמק ורע לו: כל תבשיל דאית ביה מיחא - קמח, הרי הוא מצטמק ורע לו, לבר, חוץ מתבשיל דליפתא - לפת, דאף על גב דאית ביה מיחא קמח, מצטמק ויפה לו הוא. והני מילי דאמרינן שתבשיל הלפת נחשב כמצטמק ויפה לו, בזמן דאית ביה בשרא, ששומן הבשר מרכז את הלפת. אבל אם לית ביה בתבשיל הלפת בשרא, מצטמק ורע לו הוא. וכי אית ביה בשרא, נמי לא אמרן שהוא מצטמק ויפה לו אלא בזמן דלא קבעי לה לאורחין, אבל אם קבעי לה לאורחין, הרי התבשיל נחשב מצטמק ורע לו, כיון שצריך לתת לאורחין חתיכות חשובות, ואין דרך כבוד לתת לפנייהם תבשיל מצומק שהבשר לא ניכר בו. ומוסיפה הגמרא: לפדא - מאכל העשוי מתאנים, דייסא, ותמרי מאכל העשוי מתמרים, אלו מאכלים שנחשבים "מצטמק ורע להן".

עד כה עסקנו בשאלה אם הגזירה נגזרה על אוכל שהתבשל פחות מכן דרוסאי (כשיטת חנניה) או מעבר לכך (כשיטת החולקים). לכאורה הגמרא כאן דנה אם לפי החולקים דיינו שהתבשיל מבושל כל צרכו, או שצריך להיות תבשיל המצטמק ורע לו. הסברא מאחורי המחלוקת ממשיכה את הסברות שראינו עד כה. השאלה היא אם אדם שתבשילו מבושל כל צרכו, אך בישול נוסף ישפר אותו עוד, יש חשש שיחתה בגחלים בכדי לגרום לשיפור זה, או לא.

אך לכאורה הדיון כולו מניח כדבר מובן מאליו שהלכה אינה כחנניה. הדיון אם צריך להיות מצטמק ורע לו או לא, מניח כדבר המובן מאליו שצריך להיות מבושל כל צרכו! וכך כתב הרמב"ן –

חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף לז עמוד א

אנו אין לנו אלא כלשון רבינו הגדול ז"ל (הרי"ף, שפסק נגד חנניה) משום דחזינן דבתר כל שקלא וטריא דשמעתין כולהו אמרו לקמן הלכתא מצטמק ויפה לו אסור, וכבר פירשתי שכל שאסר מצטמק ויפה לו, אי אפשר שלא יאסור לשהות כמאכל בן דרוסאי, שכל תבשיל שבעולם, ואפילו חמין, כמאכל בן דרוסאי מתבשל ומצטמק ויפה לו, הילכך אסור. ואפילו לרב שמואל משמיי דר' יוחנן דאמר מצטמק ויפה לו מותר, כמאכל בן דרוסאי, שהוא מתבשל ויפה לו, אסור, דאי לאו הכי לישרי כמאכל בן דרוסאי, וכל שכן האי דנתבשל כל צרכו דשרי.

דברי הרמב"ן נשמעים הכרחיים. כיצד הסוברים כחנניה יסבירו את הדיון בסוגיה זו?
א. רש"י – אין הלכה כמותם

רש"י מסכת שבת דף לז עמוד ב

אנן דמשהינן קדירה על גבי כירה שאינה גרופה - אדחנניה סמכינן, הואיל ותנן סתם מתניתין כוותיה ... וכל הני אמוראי דאסרי סברי: מתניתין לשהות תנן.

רש"י כתב שהמסקנה העולה מחלקים אחרים בסוגיה היא שהלכה כחנניה. האמוראים שדנו אם מצטמק ויפה לו מותר או לא, סוברים דלא כחנניה, ואין הלכה כמותם.

ב. רב האי גאון – גם הסוברים שאין גזירה החל מכן דרוסאי, עשויים לגזור על מצטמק ויפה לו הרמב"ן עצמו הציג אפשרות אחרת ללמוד את דברי האמוראים בסוגיה -

חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף לז עמוד א

ואם יאמר לך אדם – דלמא כמאכל בן דרוסאי שרי לשהות, לפי שהוא מסיח דעתו מלאכול עד למחר, ולמחר הרי כבר נתבשל ונצטמק, אבל כשהוא מבושל כל צרכו ואינו צריך אלא להצטמק ויפה לו – אסור, שהוא אוכלו בלילה, ואתי לחתויי!

הרמב"ן הציג את הרעיון הזה כהצעה סתמית. אך הרשב"א גילה לנו שיש מקור לכך -

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף לז עמוד ב

ראיתי בפירושי רבינו האי גאון ז"ל ... בסוף דבריו כתב עוד : נמצא המותר בשני פנים – שחמו ולא בשלו כל עיקר, ושבשלו כמאכל בן דרוסאי, ואפילו בשלו כל צרכו, אלמא מדקאמר 'ואפילו בשלו כל צרכו' משמע שהוא ז"ל סבור דרב שמואל ברי יהודה משמיה דרבי יוחנן רבותא אשמועינן, דאפילו נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו שרי, אף על גב דאיכא למגזר כיון שבחתי מועט כדי לצמקו סגי ליה דלמא יהיב דעתיה ומחתי, ורב ששת אשמועינן בלא נתבשל כל צרכו, ורב שמואל ברי יהודה אוסיף אפילו נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו וכל שכן כשלא נתבשל כל צרכו.

רב האי גאון כתב שמותר להשהות תבשיל שהגיע לבן דרוסאי, ואפילו אם הגיע לבישול כל צרכו. הרמב"ן והרשב"א עמדו על כך שלפי שיטה זו יש שני סוגי חשש – אם התבשיל לא מבושל מספיק, האדם עשוי לחשוש שתבשילו לא יהיה ראוי לאכילה בזמן הסעודה. אבל משהגיע לבן דרוסאי הוא רגוע, מכיוון שסביר שעד שעת הסעודה יתבשל מספיק. חשש מסוג אחר קיים אם התבשיל כבר ראוי לאכילה, אך מעט בישול נוסף ישפר אותו עוד. במקרה זה החשש להגביר את החום כדי להוסיף את השיפור הנוסף גובר, ועל כך דנו האמוראים. רב האי הכריע שגם אם התבשל ומצטמק ויפה לו מותר להשהות, אך הוא פתח את האפשרות לפסוק כחנניה, המתיר להשהות אחרי בישול כמאכל בן דרוסאי, ובכל זאת להתלבט האם להתיר בישול בשלב שמצטמק ויפה לו.

אך הרמב"ן דחה את הסברא. הרמב"ן הביא מספר ראיות מהסוגיות (אותן תוכלו לראות בהרחבות), אך ראייה מרכזית מהסברא –

אף אתה אמור לו ... ועוד דאם כן מצטמק ורע לו נמי כשהוא קרוב לבישולו יאסור.

סברת רב האי היא שאם התבשיל מבושל אך מצטמק ויפה לו, יש חשש שהאדם ינסה להגביר את החום. אך אם התבשיל כמעט מבושל, החשש הוא הרבה יותר גדול! לכן הרמב"ן דחה את דבריו.

❖ הרחבות – ראיות הרמב"ן נגד חידושו של רב האי גאון

והרשב"א תירץ את הקושיה –

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף לז עמוד ב

וא"ת אם כן, למאן דאמר מצטמק ויפה לו אסור, כלומר משום שקרוב לצימקו יהיב דעתיה ומחתי, אם כן אפילו מצטמק ורע לו, כל שהוא קרוב לבישולו אסור, דדילמא יהיב דעתיה ומחתי כדי לגמור אותו בישול מועט! י"ל דכיון דמצטמק ורע לו, לא מחתי, דמסתפי דילמא מצטמק ומתפסד

הרשב"א תירץ שכאשר מדובר באוכל שמצטמק ויפה לו, האדם מחתה, ואם הוא ממשיך להתבשל זה מצטמק ויפה. אך אוכל שבטבעו מצטמק ורע, גם מעט לפני שמגיע לבישול כל צרכו האדם לא מחתה בגחלים, מפני שחושש שהאוכל יתבשל יותר מדי. לכן ההוא אמינא לגזירה היא רק באוכל שמצטמק ויפה לו.

❖ הרחבות – תירוץ נוסף לדברי רב האי גאון.

שימו לב שדברי הרשב"א שינו משמעותית את המושג של 'מצטמק ויפה לו'. עד כה הנחנו ש'מצטמק ויפה לו' מתאר שלב בבישול, המגדיר את השפעת המשך הבישול על תבשיל שהתבשל כל צרכו. אך בכדי לתרץ את הקושיה שהקשה הרמב"ן על רב האי גאון, הרשב"א הסביר שיש אוכל שבטבעו מצטמק ויפה לו, ובו יתכן חשש לחיתוי כשמגיע לשלבים מתקדמים של הבישול, ויש אוכל שבטבעו מצטמק ורע לו, וכאשר משהה אוכל שכזה אין חשש שיחתה.

היו ראשונים שתירצו את הקושיה על בסיס ההבחנה המוצגת ברשב"א, המבחינה בין סוגי אוכל, בלי להעלות אפשרות לשתי גזירות, כמו שכתב רב האי –

ג. בעל המאור – מצטמק ויפה לו זהו מאפיין של המאכל, לא שלב בבישול

המאור הקטן מסכת שבת דף טז עמוד א

דעתנו נוטה דלא מפלגינן בשהיות ... אלא כולחו שריאן בכל שהוא כמאכל בן דרוסאי. והני מילי במצטמק ורע לו, אבל מצטמק ויפה לו (למאן דאסור) .... אין משהין על גבי כירה שאינה גרופה ואינה קטומה, אף על פי שבישל כל צרכו, ול(מאן דהתיר) ... מותר לשהות על גבי כירה שאינה גרופה ואינה קטומה, והוא שבישל כל צרכו, אבל כמאכל בן דרוסאי אין משהין בכירה שאינה גרופה וקטומה במצטמק ויפה לו.

בעל המאור הבין ש'מצטמק ויפה לו' הוא מאפיין של המאכל. יש סבירות גבוהה יותר שאדם יחתה בגחלים תחת קדירה שיש בה מאכל שמצטמק ויפה לו מאשר מצטמק ורע לו. וכפי שהסביר זאת הדרושה –

דרישה אורח חיים סימן רנג אות ב

כתב הרז"ה .... והיינו ... אם מצטמק ורע לו אז מותר אפילו לא נתבשל אלא כמאכל בן דרוסאי ... כיון שסתם וכתב בתחלת דבריו "מיהו הני מילי בתבשילין שאין צימוקן יפה להן" ... והטעם, דסבירא ליה דאף על פי שלא נתבשל אלא כמאכל בן דרוסאי, אפילו הכי מותר, אף על פי שעדיין צריך בישול, ויפה לו (כלומר – המאכל באופיו מצטמק ורע לו, אך הבישול הנוכחי יפה לו), היינו משום דכיון דכבר נתבשל כדרך שמקצת בני אדם אוכלין אותו, הלכך אף על פי שהבישול עדיין יפה לו, מכל מקום לא חיישינן שמא יחתה, דירא לחתות, דשמא יבשל יותר מדאי

כלומר, מכיוון שמדובר בתבשיל שמבושל כבן דרוסאי, התבשיל ראוי לאכילה. אם מדובר בתבשיל המצטמק ורע לו, החיתוי יביא את התבשיל לבישול כל צרכו, אך לצד זה יש את החשש שהחיתוי יביא לצימוק רע. לכן האדם יעדיף להניח לתבשיל להגיע לבישול שיגיע. אך אם הוא מצטמק ויפה לו, ודאי שיש מניע לחיתוי. לכן לא ברור האם חנניה היה מתיר במצב שכזה.

– לסיכום –

בגמרא בשבת (דף י"ח עמוד ב) נאמר שגם בית הלל, הסוברים שאין חיוב להשבית כלים בשבת, מודים שאסור להשהות תבשיל בתנור בכניסת השבת, שמא יחתה בגחלים.

במשנה (שם דף לו עמוד ב) נאמר שאסור לתת תבשיל על כירה שהוסקה בגפת ועצים אלא אם כן גרף או קטם (גדרי גריפה וקטימה למדנו בשיעור 16).

בברייתא נאמר שחנניה התיר השהייה של תבשיל שהתבשל כמאכל בן דרוסאי על כירה שאינה גרופה וקטומה.

הגמרא ביקשה לברר אם המשנה משקפת את דעת חנניה, או שיטת תנא אחר. הגמרא לא הגיעה למסקנה ברורה.

הראשונים חלקו כמי לפסוק, והביאו ראיות מסוגיות אחרות. דרך העיסוק בשתי ראיות למדנו מספר דברים על שיטת חנניה והשיטה החולקת.

ראיה ראשונה – בגמרא (שם דף יח עמוד ב) נאמר שאין איסור להשהות קדירה "חיה", שאינה מבושלת כלל, וכן מותר להשהות קדירה מבושלת. 'בשיל ולא בשיל – אסיר'.

מהו 'בשיל ולא בשיל'?

בעלי התוספות הסבירו שהכוונה היא שהאוכל התחיל להתבשל, אך לא הגיע לרמת בישול של 'בן דרוסאי'. 'בשיל', אבל עדיין אי אפשר לומר שהוא 'מבושל' וראוי לאכילה.

הרמב"ן כתב שתי הגדרות –

1. בכל שלב שמתחילת הבישול עד בישול כל צרכו התבשיל נחשב 'בשיל ולא בשיל'.

2. 'בשיל' משמעו – מבושל וראוי לאכילה – כלומר, בן דרוסאי. 'לא בשיל' – אך לא הגיע לבישול כל צרכו.

הבית יוסף כתב כדבר פשוט שכוונת הפוסקים שפסקו נגד חנניה היא לפסוק כאפשרות הראשונה, ואילו הב"ח דייק ברמב"ן ובטור שהגזירה לשיטתם היא מבישול כבן דרוסאי ועד בישול כל צרכו.

ראיה שניה – הגמרא (שם דף לו עמוד ב) מביאה דיון האם מותר להשהות תבשיל שמצטמק ויפה לו.

מכאן הוכיח הרמב"ן שלאמוראים ברור שהתבשיל צריך להיות מבושל כל צרכו, השאלה היא האם הם דורשים גם מצטמק ורק לו. אך בגאונים ובראשונים מצאנו שתי אפשרויות לבאר את הגמרא אחרת –

1. רב האי גאון – הגזירה היא על מצבים בהם יש חשש שמא יחתה בגחלים. עד בן דרוסאי יש לחץ

להביא לרמת בישול של בן דרוסאי, ומכאן החשש. החל מבישול כל צרכו, אם התבשיל מצטמק ויפה

לו, יש חשש להוסיף מעט חום כדי לתת לתבשיל את השיפור הזה.

הרמב"ן כתב שאם זה נכון, היה נכון לאסור החל מ-קרוב לבישול, שהרי בשלב זה יש חשש הרבה יותר

גדול להביא את המאכל לכדי בישול כל צרכו! לאור זאת ועוד מספר ראיות הוא דחה את הסברא.

2. בעל המאור – מצטמק ויפה לו הוא מאפיין של המאכל, לא שלב בבישול. האמוראים דנים אם לגזור

על תבשיל שהתבשל כבן דרוסאי אך מצטמק ויפה לו, או שמא כוונת חנניה הייתה לאסור רק

מצטמק ורע לו. אך בכל מקרה מדובר על בישול כבן דרוסאי.

להלכה**שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רנג סעיף א**

כירה ... אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אלא אם כן נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה ... אבל אם נתבשל קצת, ולא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו,

חיישינן שמא יחתה, ואסור להשהותו עליה ... אא"כ גרף, דהיינו שהוציא ממנה כל הגחלים, או קטם, דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם ....

ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו על גבי כירה, ולא הוזכרה גרופה וקטומה והוסק בקש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי רגה : ונהגו להקל

כסדרא האחרונה.

השולחן ערוך כתב להתיר להשהות על כירה שאינה גרופה וקטומה רק אם התבשיל מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו, כפסיקת הרמב"ן הרי"ף והרמב"ם. הוא המשיך והביא ב"יש אומרים" את דעת חנניה, שמותר להשהות החל מ'בן דרוסאי', כפסיקת בעל המאור, רש"י ובעלי התוספות. הרמ"א כתב שנהגו להקל כדעת חנניה.

הרא"ש נימק את הפסיקה כחנניה בצורה מעניינת -

רא"ש מסכת שבת פרק ג סימן א

בשביל שרבו דעות בהאי פיסקא וישראל אדוקין במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר הנח להם כמנהג שנהגו על פי הפוסקים כחנניה.

מהלשון נשמע שחלק מהמניע להקל בדינים הללו נובע מרצונו של עם ישראל להחמיר ולהשקיע כראוי בכבוד ועונג שבת. אך דווקא משום כך היו פוסקים שלמדו שמעיקר הדין יותר נכון להחמיר -

ביאור הלכה סימן רנג סעיף א ד"ה * ונהגו להקל

משמע מזה דרך משום זה לא רצה למחות, וכן הבית יוסף גופא ממה שהעתיק דעה הראשונה בסתמא והדעה השניה בשם יש אומרים משמע גם כן דעתו נוטה להחמיר. אך מכל מקום אין בנו כח למחות במקילין, שכבר נהגו העם כהיש אומרים, וכמו שכתב הרמ"א. לפי זה לכתחלה בודאי טוב ליזהר שיהיה מבושל כל צרכו קודם חשכה ולסלקו מן האש אך אם אירע שנתאחר הדבר כגון שבאו אורחים קודם שקיעת החמה והוצרך לבשל איזה תבשיל עבורם יכול להעמיד על הפטפט לבשל אף שלא יתבשל עד השקיעה רק כחצי בישול סגי.

הביאור הלכה כתב שעולה שהפסיקה לקולא נובעת מהבנה שאין יכולת להתנגד למנהג, אך מעיקר הדין יותר נכון להחמיר. לכן הוא כתב להקל רק במקום צורך, ולכתחילה לחוש לדעה הראשונה בשולחן ערוך. אך החזון איש דחה את הקריאה הזאת ברא"ש -

חזון איש אורח חיים סימן לז סעיף ג

נראה דאין כוונת הרא"ש משום מוטב שיהיו שוגגין, אלא כונתו ז"ל, כיון דהמחמירים הם גדולי עולם, כמו השאלתות והרי"ף ועוד, היה ראוי להחמיר שלא להיכנס לפלוגתא. אבל מפני שיש כאן הרבה פעמים ביטול עונג שבת לא ישמעו להחמיר, אלא כל שאפשר להקל מעיקר הדין יאמרו להקל, ומעיקר הדין אפשר להמקילין להקל, אחרי שהם מבני בנייהם של אלו שהקילו על פי הוראת רבותיהם, וגם כי הוא מדברי סופרים, ולכן הנח להם שיסמכו על דעת רבותינו המקילים, ואפשר שאין להחמיר אחרי שהגאונים לא החמירו לעצמן.

גם פוסקי ספרד כתבו שנהגו להקל -

כף החיים סימן רנ"ג ס"ק כג

לענין דינא המנהג להקל כיש אומרים שכתב אחר כך בשולחן ערוך, שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי משהין אפילו לכתחלה, וכמו שכתב בהגה דנהגו להקל כסברה האחרונה.

שו"ת אור לציון חלק ב - הערות פרק יז - דיני שהיה וחזרה והטמנה - אות ה

כבר נהגו כ"יש אומרים' שכתב בשולחן ערוך, שדי שיתבשל כשיעור מאכל בן דרוסאי כדי שיהא מותר להשהות.

ילקוט יוסף שבת א סימן רנג - שהיית תבשיל על כירה מערב שבת סעיף א

תבשיל שנתבשל כל צרכו מערב שבת, או שנתבשל רק כחצי בישולו, ועדיין אינו מבושל כל צרכו, יש אומרים שמותר להשהותו מערב שבת על גבי אש גלויה, כמו פתיליה של נפט, או גז, לצורך סעודת שבת. אפילו אם התבשיל הולך ומצטמק, והצימוק יפה לתבשיל. ויש חולקים ומצריכים ליתן טס של מתכת או אזבסט להפסיק בין האש לקדרה. והמנהג כסברא ראשונה.

לאחר השאלה כמי לפסוק, יש לציין ולהזכיר שכל הדיון הוא אודות שהייה על כירה שאינה גרופה וקטומה. אם מדובר בגו"ק (כמו פלטה, בלעך, וכו'). ראו פירוט בעניין גדרי גרופה וקטומה באמצעים מודרניים בשיעור 16) מותר להשהות לכל הדעות!

לסיכום:

השולחן ערוך (אורח חיים סימן רנ"ג סעיף א) הביא בתחילת הסעיף את הדעה החולקת על חנניה, וכ"ש אומרים' את דעת חנניה. הרמ"א הוסיף שנהגו להקל כדעת חנניה, וכן פוסקי ספרד - כף החיים, הרב אבא שאול, והרב עובדיה.

המשנה ברורה העיר על כך שהרמ"א התבסס על המנהג שכתב הרא"ש. אך הרא"ש כתב שישראל הקלו בשהייה כדי להחמיר בעונג שבת, ואין לנו יכולת למחות בהם ולשנות את מנהגם. מכאן הסיק המשנה ברורה שהיה נכון למחות ולשנות את המנהג, ולכן ראוי לירא שמיים להחמיר. אך החזון איש כתב שאל לנו לשנות את המנהג, ולכן נכון הוא להקל.

סיכום

גזירת שהייה וטעמה

חז"ל גזרו שלא ישהה תבשיל על אש שאינה גרופה וקטומה בכניסת שבת, שמא יחתה בגחלים (שבת דף יח ומשנה בדף לו). בשיעור 16 כבר למדנו על הגדרות גריפה וקטימה גם בפלטה ואמצעים מודרניים נוספים. אך הגזירה שאסרה שהייה ממוקדת בחשש החיתוי בגחלים. האם הגזירה נגזרה על כיריים גז כמו שלנו? שאלה זו עולה משתי סיבות – הגזירה נגזרה על אש שדרכה לדעוך עם הזמן, דבר שאינו קיים בכיריים שלנו (גידולי ציון, הרב עובדיה). הגזירה נאמרה מחשש שמא יחתה בגחלים, לא מחשש שמא יוסיף חומר בעירה חיצוני. בכיריים שלנו אין אפשרות לחתות, אלא רק להוסיף חומר בעירה חיצוני (אגרות משה). מפוסקי דורנו עלה שאכן מוסכם שמצד הדין אין גזירת 'שמא יחתה' בכיריים שלנו (הרב פיינשטיין, הרב עובדיה, הרב וזנר), ואף על פי כן החמירו לדרוש כיסוי האש.

בשבט הלוי ובאגרות משה הסכימו הגריפה והקטימה בכיריים שלנו צריכים להעשות כדרך שתיקנו חז"ל, על ידי כיסוי האש, למרות שמה שימנע את הוספת החום בצורה יעילה יותר הוא מניעת יכולת שינוי מצב הוסת. אם יש יכולת, עדיף לעשות את שניהם ובין שניהם כיסוי האש עדיף. כיון שגם כיסוי האש הוא חומרה הכריע בשש"כ שדי לכסות את האש..

מחלוקת התנאים והראשונים בגזרי הגזירה

בגמרא בשבת (דף י"ח עמוד ב) נאמר שגם בית הלל, הסוברים שאין חיוב להשבית כלים בשבת, מודים שאסור להשהות תבשיל בתנור בכניסת השבת, שמא יחתה בגחלים.

במשנה (שם דף לו עמוד ב) נאמר שאסור לתת תבשיל על כירה שהוסקה בגפת ועצים אלא אם כן גרף או קטם (גדרי גריפה וקטימה למדנו בשיעור 16).

בברייתא נאמר שחנניה התייר שהייה של תבשיל שהתבשל כמאכל בן דרוסאי על כירה שאינה גרופה וקטומה. הגמרא ביקשה לברר אם המשנה משקפת את דעת חנניה, או שיטת תנא אחר. הגמרא לא הגיעה למסקנה ברורה. הראשונים חלקו כמי לפסוק, והביאו ראיות מסוגיות אחרות. דרך העיסוק בשתי ראיות למדנו מספר דברים על שיטת חנניה והשיטה החולקת.

ראיה ראשונה – בגמרא (שם דף יח עמוד ב) נאמר שאין איסור להשהות קדירה "חיה", שאינה מבושלת כלל, וכן מותר להשהות קדירה מבושלת. 'בשיל ולא בשיל' – אסיר'. מהו 'בשיל ולא בשיל'?

בעלי התוספות הסבירו שהכוונה היא שהאוכל התחיל להתבשל, אך לא הגיע לרמת בישול של 'בן דרוסאי'. 'בשיל', אבל עדיין אי אפשר לומר שהוא 'מבושל' וראוי לאכילה. הרמב"ן כתב שתי הגדרות –

א. בכל שלב שמתחילת הבישול עד בישול כל צרכו התבשיל נחשב 'בשיל ולא בשיל'.

ב. 'בשיל' משמעו – מבושל וראוי לאכילה – כלומר, בן דרוסאי. 'לא בשיל' – אך לא הגיע לבישול כל צרכו.

הבית יוסף כתב כדבר פשוט שכוונת הפוסקים שפסקו נגד חנניה היא לפסוק כאפשרות הראשונה, ואילו הב"ח דייק ברמב"ן ובטור שהגזירה לשיטתם היא מבישול כבן דרוסאי ועד בישול כל צרכו.

ראיה שנייה – הגמרא (שם דף לו עמוד ב) מביאה דיון האם מותר להשהות תבשיל שמצטמק ויפה לו.

מכאן הוכיח הרמב"ן שלאמוראים ברור שהתבשיל צריך להיות מבושל כל צרכו, השאלה היא האם הם דורשים גם מצטמק ורק לו. אך בגאונים ובראשונים מצאנו שתי אפשרויות לבאר את הגמרא אחרת –

א. רב האי גאון – הגזירה היא על מצבים בהם יש חשש שמא יחתה בגחלים. עד בן דרוסאי יש לחץ להביא לרמת בישול של בן דרוסאי, ומכאן החשש. החל מבישול כל צרכו, אם התבשיל מצטמק ויפה לו, יש חשש להוסיף מעט חום כדי לתת לתבשיל את השיפור הזה.

הרמב"ן כתב שאם זה נכון, היה נכון לאסור החל מ-קרוב לבישול, שהרי בשלב זה יש חשש הרבה יותר גדול להביא את המאכל לכדי בישול כל צרכו! לאור זאת ועוד מספר ראיות הוא דחה את הסברא.

ב. בעל המאור – מצטמק ויפה לו הוא מאפיין של המאכל, לא שלב בבישול. האמוראים דנים אם לגזור על תבשיל שהתבשל כבן דרוסאי אך מצטמק ויפה לו, או שמא כוונת חנניה הייתה לאסור רק מצטמק ורע לו. אך בכל מקרה מדובר על בישול כבן דרוסאי.

להלכה

השולחן ערוך (אורח חיים סימן רנ"ג סעיף א) הביא בתחילת הסעיף את הדעה החולקת על חנניה, וכ'יש אומרים' את דעת חנניה. הרמ"א הוסיף שנהוג להקל כדעת חנניה, וכן פוסקי ספרד – כף החיים, הרב אבא שאול, והרב עובדיה. המשנה ברורה העיר על כך שהרמ"א התבסס על המנהג שכתב הרא"ש. אך הרא"ש כתב שישראל הקלו בשהייה כדי להחמיר בעונג שבת, ואין לנו יכולת למחות בהם ולשנות את מנהגם. מכאן הסיק המשנה ברורה שהיה נכון למחות ולשנות את המנהג, ולכן ראוי לירא שמיים להחמיר.

אך החזון איש כתב שאל לנו לשנות את המנהג, ולכן נכון הוא להקל.

בשיעור זה הכרנו את גזירת שהייה ועיקרי גדיה. בשיעור הבא נעסוק ביוצאי דופן שאינם כלולים בגזירה.